

УДК 339.924

AVRASYA EKONOMİK BİRLİĞİ’NİN KIRGIZİSTAN EKONOMİSİNE ETKİSİ: ARTILAR VE EKSİLER

Negmatov Nazirullo, Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Yüksek Lisans Öğrencisi <nazirullo.negmatov@mail.ru>

Özet

SSCB dağıldıktan sonra Rusya, özellikle Orta Asya ülkelerini yeniden bir arada tutmak için entegrasyon çabaları neticesinde Avrasya Ekonomik Birliği’nin kurulması için çaba sarf etmiştir. Bu çalışmada Avrasya Ekonomik Birliği’nin bünyesindeki Avrasya Gümrük Birliği’nin tarihçesi ve bu birliğin Kırgız Cumhuriyeti’ne sağlayacağı pozitif katkılar veya negatif yönlerini anlatma gayretinde olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Avrasya Gümrük Birliği, Avrasya Ekonomi Birliği, Ekonomik Entegrasyon, Kırgızistan Cumhuriyeti.

THE IMPACT OF THE EURASIAN ECONOMIC UNION ON THE ECONOMY OF KYRGYZSTAN: PROS AND CONS

Negmatov Nazirullo, Kyrgyz-Turkish Manas University, graduate student of the department «International Relations» <nazirullo.negmatov@mail.ru>

Abstract

After the collapse of the USSR, Russia made efforts to establish the Eurasian Economic Union, especially as a result of integration efforts to keep the Countries of Central Asia together again. In this study, the history of the Eurasian Customs Union within the Eurasian Economic Union and the positive contributions or negative aspects of this union to the Kyrgyz Republic will be made in an effort to explain.

Keywords: Eurasian Customs Union, Eurasian Economic Union, Economic Integration, Republic of Kyrgyzstan.

ВЛИЯНИЕ ЕВРАЗИЙСКОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО СОЮЗА НА ЭКОНОМИКУ КЫРГЫЗСТАНА: ПЛЮСЫ И МИНУСЫ

Негматов Назирулло, Кыргызско-Турецкий университет «Манас», магистрант кафедры «Международные отношения» <nazirullo.negmatov@mail.ru>

Аннотация

После распада СССР Россия предприняла усилия по созданию Евразийского экономического союза. Интеграционные усилия были направлены на объединение стран Центральной Азии. В этом исследовании сделана попытка объяснить историю Евразийского таможенного союза в рамках Евразийского экономического союза, рассмотреть положительные и отрицательные стороны этого союза для Кыргызской Республики.

Ключевые слова: Евразийский таможенный союз, Евразийский экономический союз, экономическая интеграция, Республика Кыргызстан.

ЕВРАЗИЯ ЭКОНОМИКАЛЫК БИРИМДИГИНИН КЫРГЫЗСТАН ЭКОНОМИКАСЫНА ТААСИРИ: ОҢ ЖАНА ТЕРС ТАРАПТАРЫ

Кыскача мүнөздөмө

СССР кулагандан кийин Россия, кайрадан Борбор Азия өлкөлөрү үчүн биригүү аракетинен улам, экономикалык биримдигин түзүү аракетин жасады. Бул изилдөө, Кыргыз

Республикасынын ушул союздун Бажы биримдигине кирген Бажы биримдигине жана оң салымы же терс жактарын тарыхы түшүндүрүү максатында Коомчулук менен кабыл алынат.

Негизги сөздөр: Бажы Бажы биримдиги, Евразиялык Экономикалык биримдиги, экономикалык интеграция, Кыргыз Республикасы.

Giriş

Günümüzdeki rekabetçi dünyada integrasyon kurmadan gelişmek çok zordur. 1991 yılında Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği dağıldıktan sonra bağımsızlığını kazandıktan sonra tek başlarına gelişmekte zorlanmıştır. Çünkü SSCB ülkeler Soveyt döneminde hem ekonomi açıdan ve siyasi açıdan entegrasyon içindeydiler. Ne zaman ki Soveytler Birliği dağılınca, gerçekten çoğu SSCB üye ülkelerde ekonomi ve siyasi gerileme başlamıştır. Bu yavaşlamayı eski haline getirebilmek için bir birliğin ya da örgütün kurulmasına ihtiyaç vardı. 1991 yılında Rusya, Beyaz Rusya ve Ukrayna daha sonra da diğer Soveyt ülkelerin katılımıyla Bağımsız Devler Topluluğu (BDT) kurulmuştur. BDT daha çok siyasi örgüt olduğu için, ekonomi işbirliği konularını pek ele almamıştır. Yukarıda bahs ettiğimiz gibi Soveyt döneminde SSCB ülkeler arasında sıkı ekonomik ilişkiler vardı. Bu sistem öyle kurulmuş ki, ülkelerdeki çoğu fabrikalar tek başına tam üretim yapamazdı. Çünkü ürünlerin parçaları farklı farklı ülkelerde üretilip sonradan bir arada toplanırdı. Eski Sovyet ülkeleri arasında yeniden ekonomiyi güçlendirmeye ihtiyaç vardı. Bu doğrultuda etkin bir iktisadi işbirliği örgütüne ihtiyaç olduğu için 2001 yılında Rusya, Beyaz Rusya, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan ülkelerini içine alan Avrasya Ekonomik Birliği kuruldu. Bu anlaşma söz konusu ülkeler tarafından 10 Ekim 2000 yılında imzalanmıştır.

Avrasya Ekonomik Birliği örgün altında Rusya, Beyaz Rusya ve Kazakistan liderleri gümrük birliği konusunda daha kararlı adımlar atmaya başladılar. Haziran 2006 yılında Minsk'te yapılan AEB zirvesinde karar alındı ve Ekim 2007 de Gümrük Birliği antlaşması imzalandı. Ocak 2010 yılında ortak gümrük tarifeleri yürürlüğe girdi ve komisyon çalışmalarına başladı. Temmuz 2010 yılında ise Gümrük Birliği Kanunu yürürlüğe girdi ve ortak gümrük bölgesi ilan edildi. Temmuz 2011 yılında üç ülke arasında sınır kontrolleri kaldırıldı. 2015 yılında AGB örgütüne Ermenistan ve Kırgızistan üye olduğunu görüyoruz. Konumuz Kırgızistan olduğu için ağırlıklı olarak bu ülke hakkında bahsetmeye çalışacağım. Kırgızistan açısından AGB'ye üye olmak kolay olmamıştır. Çünkü anketlere baktığımızda takriben halkın yarısı üyeliğe olumlu bakıyordu ve kalan yarısı istemiyordu. Bu çalışmada Kırgızistan ülkesinin her ne kadar alt yapısı bu örgüte hazır olmamasına rağmen üye olması ve ülkeye ekonomi açıdan artı ve eksi getirdiğini açıklanmaya çalışılacaktır.

1. Avrasya Gümrük Birliği ve Entegrasyon Teorisi

1.1. AGB'nin Kısa Tarihi

Gümrük Birliği birden fazla ülkenin aralarında mal hareketlerini sınırlayan her türlü engelleri ortadan kaldırırlar ve birlik dışında kalan ülkelere karşı tek ve birleştirilmiş bir gümrük politikası uygulurlar. [3, s. 86] Gümrük Birliğinde üye ülkeler arasındaki tarife ve kota sınırlamaları kaldırılarak, yalnızca mal ve hizmetler için ortak bir piyasa yaratılması ön görülmüştür. Ortak gümrük tarifelerinden elde edilen gümrük vergisi üye devletler arasında önceden belirlenen ölçütlere göre paylaşılır. Avrasya Gümrük Birliğinde gümrük vergisinin taksimatı aşağıdaki gibidir: Rusya Federasyonu: %85.33, Kazakistan: %7.11, Beyaz Rusya: %4.55, Kırgızistan: %1.9 ve Ermenistan: %1.11. Gümrük Birliğine gidilmesinde asıl amaç yukarıdaki tanımda da görüleceği üzere tamamen ticari olup, yalnızca ülkeler arasındaki mal hareketi ve bu harekete engel teşkil eden kotalar, gümrük tarifelerini ithal ve ihrac yasakları gibi kaldırmakta birlik dışında kalan ülkelere karşı tek ve birleştirilmiş bir gümrük politikası uygulama durumunda kalmaktadır. Burada önemli olan bir konuda gümrük birliği dışında kalan ülkelere karşı zorunlu olarak uygulanan gümrük tarifesi nedeniyle devletler egemenlik yetkilerine bir sınırlama getirmiş olmaktadır. Bir başka ifade ile bağımsız bir dış ticaret politikası uygulanması imkânlarını devletler kendi iradeleri ile sınırlamaktadır. Bu ise devletin egemenlik hakkının kısmen ya da tamamen bir başka otoriteye devri anlamına gelmez.

1.2. Entegrasyon Teorileri

Bağımsız ülkeler arasında ticareti serbestleştirmeye yönelik politikalar izleyerek ekonomik birlikler oluşturmaları olarak tanımlanan ekonomik entegrasyon, siyasi açıdan bağımsız olan ülkeleri ekonomik açıdan birbirine bağımlı hale getirmektedir. [2] Ülkeler ekonomik entegrasyon örgütlerine katılarak üretim kapasitelerini, kaynak verimliliklerini ve toplumsal refah seviyelerini yükseltmeyi amaçlamaktadırlar. Gelişmiş ülkelerin, hızlı üretim artışlarına karşılık ulusal piyasalarının yetersiz kalması, gelişmekte olan ülkelerin ise ulusal piyasalarını birleştirmek yoluyla sanayileşme hızlarını arttırma çabası ülkeleri ekonomik entegrasyon kurmaya yöneltmektedir.

Ülkeler ekonomik entegrasyona yönelten sebepler arasında, üretim kapasitelerini ve verimliliğini yükseltmek yoluyla toplumsal refah düzeyini arttırmak, bölge dışı blocklara karşı rekabet gücü kazanmak ve aynı bölgedeki ülkelerin çıkar çatışmalarını engellemek gelmektedir. Asıl amaç, entegrasyona katılan ülkeler arasında ticareti serbestleştirmek refah seviyesini yükseltmek olan ekonomik entegrasyonun diğer amaçları, bölgesel dengesizliklerin giderilmesi, dünyadaki ekonomik ve siyasi olaylarda birliğe dâhil olan ülkelerin söz sahibi olmalarının sağlanması ve sosyal-siyasal sorunlara ortak çözümler bulunması olarak sıralanabilir. Ekonomik entegrasyonların başarı sağlayabilmeleri açısından aşağıdaki ilkeler önemlidir [2, s.17]:

- Entegrasyon içinde yer alan ülkelerin kalkınma seviyelerinin ve üretim yapılarının birbirine yakın düzeylerde olması,
- Coğrafi bakımından ülkeler arası yakınlık,
- Ortak kültürel geçmiş,
- Sanayileşme açısından uyguladıkları dış ticaret politikalarının benzerliği,
- Alt yapı imkânlarının özellikle de ulaştırma imkânlarının gelişmişliği,
- Entegrasyona dâhil olan ülkelerin ekonomilerinin birbirine tamamlayıcı nitelikte olması, önemli bir rol oynamaktadır.

2. Kırgızistan ve Avrasya Gümrük Birliği

2.1. Kırgızistan'ın Avrasya Gümrük Birliğine Üyelik Süreci

Rusya Sovyetler Birliğinin dağılmasından itibaren eski Sovyetler Birliği topraklarında çeşitli entegrasyon modelleri önermiştir. Bunlar ilki Bağımsız Devletler Topluluğu'dur. BDT ağırlıklı olarak siyasi bir örgüttür. Ekonomik ilişkileri güçlendirmek için yeni bir örgüte ihtiyaç vardı. O da Avrasya Ekonomik Topluluğu olarak kurulmuştur. AEB bünyesinde 2010 yılında Avrasya Gümrük Birliği yürürlüğe girildi. Bu çerçevede Avrasya Gümrük yeni bir proje değildir ve başlangıcı Rusya, Beyaz Rusya ve Kazakistan arasında gümrük birliği anlaşmasının imzalandığı 1995 yılı ocağına kadar gider. Kırgızistan 1996 yılında, Tacikistan 1997 yılında gümrük birliğine katıldılar. Ancak bu çalışma faaliyete geçmemiştir. [1, s. 273]

Putin'in Rusya devlet başkanlığına gelemsi ile ekonomik birlik projesi hız kazandı. Ekim 2000 yılında Rusya, Beyaz Rusya, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan tam olarak bir uluslararası organizasyon haline geldi ve Avrasya Ekonomik Topluluğu adını aldı. 2000 yılların ortalarına geldiğinde entegrasyon konusunda köklü değişimler oldu. Rusya, Beyaz Rusya ve kazakistan liderleri gümrük birliği konusunda daha kararlı adımlar atmaya hazırıldılar. Haziran 2006 yılında Minsk'te yapılan AET zirvesinde karar alındı ve Ekim 2007 yılında gümrük birliği antlaşması imzalandı. Bu üç ülke sürekli olarak görev yapacak Gümrük Birliği Komisyonu kurdular ve 2009 yılında AGB'nin işleyebilmesi için gerekli anlaşmaları yaptılar. Ocak 2010 yılında ortak gümrük tarifeleri yürürlüğe girdi ve Komisyon çalışmalarına başladı. Temmuz 2010 yılında ise Gümrük Birliği Kanunu yürürlüğe girdi ve ortak gümrük bölgesi ilan edildi. Temmuz 2011de üç ülke arasında sınır kontrolleri kaldırıldı.

2.2. Kırgız Halkının Avrasya Gümrük Birliği'ne Bakışı

Kırgızistan AGB'ne katılma esnasında ülkede ateşli tartışmalara neden olmaktadır. Taraftarları ve karşıtları çeşitli fikirler ileri sürmektedirler. AGB'ne katılma yönünde halk desteği yüksek düzeydedir. En son Gallup anketine göre Kırgızistan halkının %70 Gümrük Birliği'ne katılma taraftarıdır. Ancak International Republican Institute anketine göre ise Mayıs 2014 yılında bu rakam %49'a düşmüştür. Şiddetle karşı olanların oranı %21'e çıkmıştır. Ama kırgız hükümetinin

katılmaktan başka alternatifini yoktu. Kırgızistan Gümrük Birliğine katılmak için resmen Mayıs 2013'te başvuruda bulundu. Bunu takiben Kırgızistan'ın atması gereken adımları ortaya koyan bir yol haritası üzerinde çalışmalar başladı. Avrasya Gümrük Birliği üyeliği için, ekonominin farklı sektörlerinden lobiciler ve uzmanlar ile koordineli olarak Kırgız siyasetçileri tarafından hazırlanan yol haritası, 2013 Ağustos ayında yapılan hükümetler arası çalışma grubunun yedinci toplantısında reddedildi ve değişiklikler için geri gönderildi. 19 Kasım 2013'te bir yol haritası Gümrük Birliğinin denetim organı olan Avrasya Ekonomik Komisyonu Konseyi tarafından onaylandı. Bu noktada Kırgızistan hükümeti Avrasya Ekonomik tarafından hazırlanan yol haritasından tek yanlı olduğunu ve Kırgız hükümetinin görüşü alınmadan hazırlandığı açıklandı. [1, s. 279] Kırgızistan, Gümrük Birliğine girmekle yürürlüğe girmesi gereken yeni ithalat ve ihracat vergilerinin geciktirilmesi, pratikte büyük toptancı pazarlarını serbest ticaret bölgeleri haline getirecek muafiyetler, zayıf Gümrük Birliği üyelerine destek verecek bir özel fon ve Kırgızistan'ın dış sınır kontrollerinin güçlendirilmesinde yardım şartı koştu.

Kırgızistan itirazından sonra 24 Aralık 2013 yılında konsey bir daha toplandı. Ancak Kırgız Cumhurbaşkanı Atambayev toplantıdan sonra hala sorunların olduğunu ve yol haritasının aceleyle getirilmeyeceğini dile getirdi. Diğer üye ülkelerin Atambayev'in fikrini desteklediler. [5] Atambayev basın açıklamasında "Eğer Kırgızistan'ın tüm şartları kabul edilirse biz Gümrük Birliğine katılırız. Birliğe katılırken milli çıkarlarımızı da gözetmek zorundayız" dedi.

Cumhurbaşkanı Atambayev, 7-12 Şubat 2014 tarihlerinde Soçi Kış Olimpiyatları sırasında Putin ile görüşmüş ve yakın gelecekte Kırgızistan'ın Gümrük Birliğine üyeliğini kolaylaştırmak için ortak bir program geliştirmek üzere Başbakan Birinci Yardımcılarının başkanlığında bir çalışma grubu oluşturulması kararlaştırılmıştır. Son olarak 13 Mayıs 2014 tarihinde Kırgızistan yeni bir yol haritası hazırlamıştır. Aynı yıl 29 Mayıs'ta Avrasya Ekonomi Birliği anlaşmasının imzalandığı sırada iki hükümet arasında da Avrasya Ekonomik entegrasyonu bağlamında ekonomik işbirliğinin geliştirilmesine yönelik Kırgızistan için 1 milyar dolar sermayeli Kalkınma Fonu kurmak üzere anlaşma imzalandı. [1, s. 280] 2015 yılı Ağustos ayında Atambayev ve Nazarbayev'in Isık-Kul bölgesinden canlı yayın üzerinden katılımı ile Kırgız Kazak sınır kapıları açılmıştır.

3. Kırgızistan'ın AGB'ye Üyeliği ve Sonuçları

3.1. Üyeliğin Olumlu Yönleri

Kırgızistan Gümrük Birliğine üye olduğunda ilk önce gümrük tarifelerini Gümrük Birliği Tarifesine uygun olmalıdır. Kırgızistan'ın gümrük tarifelerinin %30'nun gümrük birliği tarifeleriyle uygun olduğu, %21'nin gümrük birliği tarifesine uyumlaştırabileceğini, %46,6'si ise gümrük birliği tarifeleriyle uygun olmadığını kalan %2 ise de tarife türlerinin farklı olduğundan mukayese edilmeyeceği görülmüştür. [4, s. 391]

Kırgızistan AGB üye olduktan sonra Rusya, Kazakistan ve Beyaz Rusya ile ticaret hacmini arttığını rahatlıkla görebiliriz. [6] Doğal olarak Kırgız üreticiler için 200mln nüfuslu Pazar açılmıştır. Rusya ve diğer üye ülkelerde çalışan Kırgız vatandaşlara hukuki statüsünün güven altına alınması ve yasal olarak çalışabilme imkânı vermiştir. Kırgızistan AGB üye olduktan sonra özellikle Çin ve Tacikistan ile olan sınır kapıları modern şekilde kuruldu ve kurulmaktadır. Üye ülkeler ile ithalat ve ihracat eden iş adamları mallarını direk her hangi bir gümrük sahasına sokmadan direk teslim alabilme imkânına sahip olmuştur. En önemli artışı Kırgız tüccarlar için Çin'den gelen kaç malların önü kesilecektir.

3.2. Üyeliğin Olumsuz Yönleri

Kırgızistan'ın AGB üye olduktan sonra özellikle yabancı yatırımcılara ve üye olmayan ülkeler ile çalışan iş adamlarına hayli zorluklar ortaya çıkmıştır. Çünkü Kırgızistan üye olmadan önce gümrük vergi tarifesi % 5 iken, üye olduktan sonra % 10 oldu. Bugün Kırgız marketlerinde Türk ve üye olmayan ülkelerin malları iyice azalmıştır ve hatta yok olmaya gitmektedir. Kırgızistan AGB'ne üye olmadan önce Çin'den gelen malları reexport yapma imkânına sahipti. Ne zaman ki gümrük vergisi artınca bu özelliğini kaybetmiştir. Kırgızistan'daki Dordoy ve Kara Suu pazarları toptan satış görevini elden vermiş olmuştur.

Sonuç

Kırgızistan AGB'ne üye olduktan sonra yerli ve yabancı yatırımcılar özellikle üretime ağırlık verdiklerini rahatlıkla görebiliriz. Çünkü başka üye ülkelere nazaran Kırgızistan'da işçi gücü ve kıralar daha caziptir. Bu sebepten işsizlik azalabilir. Ama Kırgızistan'da pek modern fabrikalar olmadığından dolayı kazak ve Rus mallarına karşı rekabet etmeyecek güce sahiptir. İleride eğer devler ve yatırımcılar el ele verseler bu sorunları çözebilirler. Kırgız Devleti 2015 yılından sonra Çin ve Türkiye ile ticari ilişkisi azaldı ve daha çok Rus ve Kazak Devletleri ile ticaret ilişkisini güçlendirdi. Üye ülkeler arasında gümrük vergisi olmadığından dolayı Kırgız Devletinin bütçesini azaldığını görebiliriz. Onun için ülkeye çok nakit getirmek için kaliteli üretim ve turizmi güçlendirmeliyiz.

Kaynakça

1. Avcu, S. A. Avrasya Gümrük Birliği ve Kırgızistan: Avantajları ve Dezavantajları // Avrasya Etüdüleri. – 2014. – Sayı: 45.
2. Bahar, Ş. Ekonomik Entegrasyon Teorileri Çerçevesinde Avrasya Gümrük Birliği'nin Olabilirliği // İstanbul Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi. – 2008. – Cilt: 22, Sayı 1.
3. Denker, M. S., Atabey, A. Gümrük Birliği ve Ekonomik Entegrasyon Kavramları Üzerine Bir Değerlendirme // MYO Sosyal Bilimler Dergisi. – 1998. – Sayı 1.
4. Turdubekova, A., Kupsuralieva E. Kyrgyzstan and Eurasian Customs Union // International Conference on Eurasian Economies, 2013.
5. <http://old.kabar.kg/interview/full/116024> 02.02.2014
6. <http://www.stat.kg/kg/publications/vzaimnaya-torgovlya-tovarami-kyrgyzskoj-respubliki-s-gosudarstvami-chlenami-evrazijskogo-ekonomicheskogo-soyuza> (Erişim Tarihi: 03.01.2019).